

באר התורה / הג"ר יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים**הגדה של פסח****מכת בכורות**

"וַיְהִי בְחֻצֵי הַלַּיְלָה וְהָיָה כֹּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְגו' ע"כ (בא יב כט). ולפי דבריהם מתיישב שפיר מה שנתקשו במסכת שמחות ודו"ק. ובחזקוני (שם) בד"ה בחצי הלילה וה' הכה כל בכור, ובמקום אחר הוא אומר "ביום הכותי כל בכור" (במדבר ג יג), א"ר יוחנן אעפ"י שהכה אותם בחצי הלילה היתה נפשם מפרכסת בתוכם עד הבוקר, כדי שידעו ישראל באיזה מכה מתו שונאיהם, עכ"ל.

ומקור דבריו במס' שמחות (בפתיחה) "ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור בארץ מצרים" וגו' (בא יב כט), וכתוב "כי לי כל בכור ביום הכותי כל בכור" וגו' (במדבר ג יג), א"ר יוחנן אף על פי שהכה אותם מפרפת בהם עד הבקר, משל הדיוט אומר נתת פת לנער הודע את אמו (ע"י שבת י ב), אף הקדוש ברוך הוא אומר אודיע לבני המיתה המשתקת הזאת ששונאיהם איך מתים בה, אלא תשמור נפשותם עד הבקר כדי שיראו בני בשונאיהם, ע"כ.

ומבואר דהכאת בכורות היתה בחצות הלילה לפני יציאת מצרים, וכן הוא הנוסח שאנו אומרים בברכת 'אמת ואמונה' שלאחר קריאת שמע דערבית 'המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם'.

אמנם בברכה שלאחר קריאת שמע 'אמת ויציב' שחרית אנו אומרים 'ממצרים גאלתנו ה"א ומבית עבדים פדיתנו כל בכוריהם הרגת', ומשמע דיציאתם ממצרים קדמה להכאת הבכורות, וצ"ע. גם בערבית אומרים 'המכה בעברתו' שהוא לשון הכאה, ובשחרית אומרים 'כל בכוריהם הרגת' שהוא לשון הריגה וצ"ב.

א-א

בספר שלמי מועד (פרק פג עמוד תכו) הובא שנשאל בזה הגרש"ז, והשיב שבהקדמת מסכת שמחות הקשו שני כתובים אהדדי כתיב "ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור בארץ מצרים" (בא יב כט), וכתוב "כי לי כל בכור ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים" (במדבר ג יג), הרי שמכת בכורות היתה ביום, אמר ר' יוחנן אע"פ שהכה אותם מכת מות בחצי הלילה היתה נפשם מפרפרת בהם עד הבוקר, משל הדיוט אומר נתת פת לנער הודע את אמו (ע"י שבת י ב) אלא תשמור נפשותם עד הבוקר כדי שיראו בני בשונאיהם.

ומעתה אתי שפיר שתפילת ערבית מדובר על המכה המכה בעברתו כל בכורי מצרים והמכה היתה בחצות הלילה ורק לאחר מכן ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם. אבל בתפילת שחרית מדובר במיתה כל בכוריהם הרגת וזה היה בבוקר לאחר שממצרים גאלתנו ומבית עבדים פדיתנו, ומדוייק דבתפילת הערב מודים אנו על הנס שאירע בלילה, ובתפילת הבוקר אנו מודים על הנס שאירע בבוקר והדברים נפלאים, עכ"ל (הגדת ארזי הלבנון עמ"פ קפא).

א-ב

"וְעִבְרָתִי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלַיְלָה הַזֶּה וְהִפְתִּי כֹּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאֶדְם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי ה' ע"כ (בא יב יב). ומבואר הסדר שקודם יהיה הכאת הבכורות ואח"כ עשיית השפטים באלהיהם.

ובהגדה של פסח בפיסקא 'כמה מעלות טובות למקום עלינו', אנו אומרים 'אילו עשה באלהיהם ולא הרג את בכוריהם דיינו', וצ"ב שהוא לא לפי מה שכתוב בפסוק.

ולפי המתבאר במסכת שמחות שאף שהכאת הבכורות היתה בלילה מ"מ הריגתם היתה ביום, אתי שפיר כיון שכתב הלשון 'והרג' שהוא היה בבוקר א"כ קדמה עשיית השפטים באלהיהם להריגת בכוריהם.

א-ג

באבן עזרא (במדבר ג יג) בד"ה "ביום הכותי" טעמו זמן, וכן רבים, עכ"ל. וכ"כ בפרשת בהעלותך (ח יז).

ובחזקוני (בהעלותך ח יז) בד"ה "ביום הכותי כל בכור", ולהלן הוא אומר "ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור" (בא יב כט), אלא כל תיבת יום משמע אף לילה, כמו שפ"י רש"י בפרשת בשלח, עכ"ל.¹

אבן עזרא (בשלח יג כב) לא ימיש פועל יוצא, כי השם הנזכר למעלה לא המיש העמודים לפני העם. ומלת יומם לא תמצא בכל המקרא רק על עת היות השמש על הארץ, כי יום ימצא בתורה ובנביאים ובכתובים והוא לילה, כי כתוב "ביום הכותי כל בכור" (בהעלותך ח יז), וזה היה לילה, וכתוב "היום הזה יום בשורה הוא" (מלכים ב' ז ט), והוא היה לילה, כי שם כתוב, "יוחכינו עד אור הבקר" (שם), וכתוב "יום צעקתי בלילה נגדך" (תהלים פח ב), עכ"ל. וע"י עוד באבן עזרא (ויקהל לה ג, פקודי מ לח).

בח"א מהרש"א (ברכות מ א) אמר קרא "ברוך ה' יום יום" וגו' (תהלים סח כ) וכי ביום מברכין אותו ולא בלילה כו'. בכ"מ הלילה בכלל היום כמו 'ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד" (בראשית א ה) וכן כולם, אבל עיקר הקושיא מכפל יום יום משמע ליה

למעט לילה קאמר וכי ביום כו', אלא שאמר דוד תן לו ברכה ושבע על כל יום יום ממין שיעמוס לנו בכל יום ויום לפי שינוי הישועה, ה"י בכל מין כו' וק"ל, עכ"ל.

בשו"ת תורת חסד (סי' כה אות ו) ובשו"ת ידי אליהו (סי' נא) כתבו לדון האם היה בבחינת יום ממש לכל דינים הנהגים ביום.

בספר השוקי חמד (הקדמה לבי"ב) הביא מש"כ האדר"ת בעטרות אדר (פרשת ויקרא) שהטעם שרבותינו לא ידעו שהגיע זמן קריאת שמע, כי מובא בפרקי דרבי אליעזר (פ"ב) שרבי אליעזר כשהיה דורש היו פניו מאירים כאור החמה, ואין אדם יודע אם יום ואם לילה, ולכן כשהיו התנאים מסובין ודורשים היה המקום מלא אורה, ולא ניכר שעלה השחר, עכ"ל.

ומבואר שע"י עסקם בתורה התעוררה ההשפעה שהיתה בזמן מתן תורה, וכמו כן י"ל דכאן ע"י שסיפור ביציאת מצרים התעוררה ההשפעה שהיתה בזמן יציאתם ממצרים והיה אז בחינה של לילה כיום יאיר.³

אבן עזרא (בשלח יג כב) לא ימיש פועל יוצא, כי השם הנזכר למעלה לא המיש העמודים לפני העם. ומלת יומם לא תמצא בכל המקרא רק על עת היות השמש על הארץ, כי יום ימצא בתורה ובנביאים ובכתובים והוא לילה, כי כתוב "ביום הכותי כל בכור" (בהעלותך ח יז), וזה היה לילה, וכתוב "היום הזה יום בשורה הוא" (מלכים ב' ז ט), והוא היה לילה, כי שם כתוב, "יוחכינו עד אור הבקר" (שם), וכתוב "יום צעקתי בלילה נגדך" (תהלים פח ב), עכ"ל. וע"י עוד באבן עזרא (ויקהל לה ג, פקודי מ לח).

בח"א מהרש"א (ברכות מ א) אמר קרא "ברוך ה' יום יום" וגו' (תהלים סח כ) וכי ביום מברכין אותו ולא בלילה כו'. בכ"מ הלילה בכלל היום כמו 'ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד" (בראשית א ה) וכן כולם, אבל עיקר הקושיא מכפל יום יום משמע ליה

למעט לילה קאמר וכי ביום כו', אלא שאמר דוד תן לו ברכה ושבע על כל יום יום ממין שיעמוס לנו בכל יום ויום לפי שינוי הישועה, ה"י בכל מין כו' וק"ל, עכ"ל.

בשו"ת תורת חסד (סי' כה אות ו) ובשו"ת ידי אליהו (סי' נא) כתבו לדון האם היה בבחינת יום ממש לכל דינים הנהגים ביום.

בספר השוקי חמד (הקדמה לבי"ב) הביא מש"כ האדר"ת בעטרות אדר (פרשת ויקרא) שהטעם שרבותינו לא ידעו שהגיע זמן קריאת שמע, כי מובא בפרקי דרבי אליעזר (פ"ב) שרבי אליעזר כשהיה דורש היו פניו מאירים כאור החמה, ואין אדם יודע אם יום ואם לילה, ולכן כשהיו התנאים מסובין ודורשים היה המקום מלא אורה, ולא ניכר שעלה השחר, עכ"ל.

ומבואר שע"י עסקם בתורה התעוררה ההשפעה שהיתה בזמן מתן תורה, וכמו כן י"ל דכאן ע"י שסיפור ביציאת מצרים התעוררה ההשפעה שהיתה בזמן יציאתם ממצרים והיה אז בחינה של לילה כיום יאיר.³

אבן עזרא (בשלח יג כב) לא ימיש פועל יוצא, כי השם הנזכר למעלה לא המיש העמודים לפני העם. ומלת יומם לא תמצא בכל המקרא רק על עת היות השמש על הארץ, כי יום ימצא בתורה ובנביאים ובכתובים והוא לילה, כי כתוב "ביום הכותי כל בכור" (בהעלותך ח יז), וזה היה לילה, וכתוב "היום הזה יום בשורה הוא" (מלכים ב' ז ט), והוא היה לילה, כי שם כתוב, "יוחכינו עד אור הבקר" (שם), וכתוב "יום צעקתי בלילה נגדך" (תהלים פח ב), עכ"ל. וע"י עוד באבן עזרא (ויקהל לה ג, פקודי מ לח).